

УДК 159.9

Макаренко Н. М.

Використання можливостей Інтернету при вивченні психологічних дисциплін

Анотація. У статті аналізуються можливості використання Інтернет-джерел при вивченні курсів психології. Представлено опис особливостей впливу використаних матеріалів Інтернету на кліпове мислення як когнітивне новоутворення, обґрунтовано введення контекстного навчання (семіотичної, імітаційної, соціальної моделей) для його ефективного використання. Стисло подано види діяльності у реалізації моделей контекстного навчання, описано перші результати. Особлива увага приділена опису форм робіт з Інтернет-джерелами, алгоритму розвитку навичок обробки та презентації наукової літератури.

Ключові слова: контекстне навчання, соціалізація, семіотична, імітаційна, соціальна моделі, кліпове мислення, когнітивне новоутворення.

Макаренко Н.Н. Использование возможностей Интернета при изучении психологических дисциплин

Аннотация. В статье анализируются возможности использования Интернет-источников при изучении курсов психологии. Описаны особенности влияния использованных материалов на клиповое мышление как когнитивное новообразование, обосновано введение контекстного обучения (семиотической, имитационной, социальной моделей) для его эффективного использования. Кратко перечислены виды деятельности в реализации моделей контекстного обучения, даны первые результаты. Особое внимание уделено описанию форм работы с Интернет-источниками, алгоритма развития навыков обработки и презентации научной литературы.

Ключевые слова: контекстное обучение, социализация, семиотическая, имитационная, социальная модели, клиповое мышление, когнитивное новообразование.

Makarenko N. Using the power of the Internet in the study of psychological disciplines

Summary. In the article there is a material as for the first studies' stage using the opportunities of students' clip-thinking in learning of psychological courses. The description of clip-thinking' features, as cognitive forming, justified introduction of context education (semiotic, imitational, social models) for its effective use. All kinds of activities are shortly listed in realization of context educational models, the first results are given. Special attention is given to description of working forms with Internet sources, algorithm of skill development and presentation of scientific literature.

Keywords: context education, socialization, semiotic, imitational, social models, clip-thinking, cognitive forming.

Постановка проблеми. Незважаючи на багатослівні твердження науковців, викладачів, робітників системи освіти щодо активізації максимальної «соціалізації» навчання до реалій життя, на практиці змін майже не відчувається. Викладання основних прикладних дисциплін у вищій фахівцями без найменшого досвіду практичної роботи, перевантаженість навчання предметами загальноорозвиваючого спрямування, підвищена увага до ретельного вивчення теоретичних основ курсів, збільшення наповнюваності груп, зникнення лабораторних занять обертається констатацією студентами факту певної беспорядності на практиці у школах, у професійній діяльності. Зміни у вищій школі (наприклад, збільшення обсягу матеріалу для самостійного опрацювання студентами) також не дають значного ефекту, тому що: працювати самостійно студентів не навчають; використання енергомістких засобів роботи з науковим матеріалом практикується не достатньо; не враховується деякі незворотні когнітивні новоутворення сучасності, наприклад, кліпове мислення, сформоване у студентів як активних користувачів Інтернету. Спроба пристосувати кліпове мислення до вивчення основ психологічної науки, що є основою нашої діяльності, робить наше дослідження актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на заявлену у науково-дослідницькій літературі «сучасність» поняття «кліпове мислення», за твердженням Н.В.Азаренок, це поняття у науково-філософській літературі з'явилося ще у кінці 90-х років ХХ століття та визначало особливості людини сприймати світ у вигляді яскравого стислого посилання [1]. Крім того, означений феномен вивчали Ф.І.Гіренко, Р.М.Грановська, Т.В.Семеновських, К.Г.Фрумкін, Л.Розен, М.Маклюен тощо [4;5].

Наразі наукові інтернет-матеріали впевнено витісняють з навчальної діяльності студентів вишу паперові носії інформації. Певним чином, на думку Т.Семеновських, це - результат прояву нового когнітивного стилю - кліпового мислення, яке сформувалося у сучасній молоді, витісняючи мислення понятійне [4]. На заміну «людям-книгам» прийшли «люди-екрани» (за Дж.Мартином) [5]. «Люди – книги» мають великий обсяг уваги, пам'яті, потребу детально вивчити матеріал, розбиратися у незрозумілих алогічних речах. «Люди-екрани» здібні до багатозадачності, швидкого переключення уваги (аде низької зосередженості), неспроможні до сприймання однорідної та одностильової інформації (якою і є паперовий носій). Студентів, які працюють з книжками-першоджерелами, роблячи нотатки (тези) в зошитах, витіснили студенти, які користуються ксерокопією матеріалу з Інтернету, а наразі ті, які взагалі читають текст з монітору будь-якого гаджету. На думку Д.Сієгль, наявність великої кількості доступної інформації у інтернет-просторі потребує формування відповідних навичок. По-перше, потрібно критично (зі здоровим скептицизмом) підходити до відбору цієї інформації. Найкраще це робити за критеріями достовірності, авторства, намірів, корисності.

По-друге, відбір потрібно проводити не тільки за ключовими словами, а й логічною комбінацією цих слів (зокрема, з використанням союзів «і» чи «або») для звуження пошуку.

По-третє, інформацію потрібно використовувати етично: з обов'язковим вказуванням авторства, правильним оформленням цитат. Робота з інтернет-матеріалом це не тільки «відрізання та наклеювання», а в першу чергу аналіз, усвідомлення використання, структурування у відповідності до своїх задач [7].

Відбір матеріалу без виконання цих правил, зазвичай приводить до «когнітивних злиднів»: характерної тенденції зберігати енергію (користуватися стереотипами, шаблонами), полегшуючи у цих цілях навантаження власної свідомості.

Когнітивні зміни, які відбуваються у процесі роботи із електронними носіями інформації, були предметом дослідження американських науковців-психологів (університет Техасу). Професор Ендрю Діллон, який вивчає психологію читання (reading) зазначав: Before the Internet, the brain read mostly in linear ways – one page to the next page. The Internet is different. With so much information, hyperlinked text, videos alongside words and interactivity everywhere, our brains form shortcuts to deal with it all – scanning, searching for key words, scrolling up and down quickly. «We're spending so much time touching, pushing, linking, scrolling and jumping through text than when we sit down with a novel, your daily habits of jumping, linking, clicking is just ingrained in you [6]. Тобто, мозок людини, яка з дитинства навчилася читати лінійні тести, починає втрачати цю здібність тим швидше, чим довше людина використовує Інтернет-матеріали. За свідченнями колег психологів з університету Техасу, людина практично нездатна зрозуміти, опанувати, опрацювати великий за обсягом теоретичний (як художній, так і науковий матеріал) на паперових носіях. Достатню увагу розвитку критичного мислення (на противагу кліповому) приділяють вітчизняні науковці О.І.Пометун, Л.М.Пилипчатіна та інші [3].

Викладення основного матеріалу дослідження. Підтвердження цьому можна побачити під час практичних занять з загальної, вікової, експериментальної, диференціальної психології. Студенти практично не використовують підручники з цих курсів, надаючи перевагу різноманітним методичним посібникам з викладенням матеріалу у вигляді таблиць, схем. Вербалізація ними стислої інформації не є свідченням того, що доповідач розуміє про що йде мова. А спроба вивчити глибину розуміння за допомогою проблемних питань і практичних завдань доводить – міцний теоретичний підмуток відсутній. Останнім часом значно збільшилася кількість студентів (людей-екранів), які на практичних заняттях використовують (читають) «роздруківки» з Інтернету. Неможливість вибрати основне, побачити зміст матеріалу – одна з ознак «людини-екрану».

Розвиток навички швидкого переключення сучасного школяра, студента більше відповідає тому інформаційному середовищу, у якому ми опинилися і яке передбачає незворотній зсув на користь швидкого переключення, а не детального «копання» у матеріалі. Тому, потрібно пристосувати новий когнітивний стиль для навчального процесу. Ми (при вивченні курсів загальної, вікової, диференціальної психології) вбачаємо таку можливість у контекстному навчанні. Концепція

контекстного навчання була запропонована А.Вербицьким та адаптована нами [2].

Контекстне навчання = семіотична модель + імітаційна модель + соціальна модель.

Головною ланкою цього навчання є поняття «контекст» - система внутрішніх та зовнішніх факторів, умов поведінки та діяльності людини, які впливають на особливості сприймання, розуміння та перетворення конкретної ситуації. Це визначає зміст та значення цієї ситуації як цілого з компонентами, що входять до його складу.

Оволодіння вміннями та навичками роботи при такому навчанні, відбувається як процес динамічного руху діяльності від учбової академічної, через квазіпрофесійну, навчально-професійну до практичної діяльності за допомогою трьох взаємопов'язаних моделей: семіотичної, імітаційної, соціальної. Контекстне навчання – такий тип навчання, при якому на науковій основі за допомогою усієї системи методів, форм, засобів навчання (як традиційного, так і інноваційного) послідовно моделюється предметне, а також соціальний зміст майбутньої професійної діяльності. Упроваджувати його потрібно системно, починаючи з семіотичної моделі – знайомства з теорією.

Семіотична модель: теоретична інформація щодо конкретної проблеми, подана у вигляді міні-лекцій, пошукових теоретичних завдань, тематичних читань, «бесід», створення інформаційних проектів, платформ для виступу експертів, подорожей по свайп-файлам, розробки анотацій. Одиниця роботи – мовна дія. У практиці нашої роботи застосовується лекції-візуалізації, лекції зі задалегідь спланованими помилками, «лекції together». Вони дозволяють постійно активізувати студентську аудиторію, підсилювати концентрацію уваги, залучати студентів до співтовариства у проведенні лекцій з демонстрацією знань щодо задалегідь підготованого матеріалу. Наприклад, розділ «Акцентуації» (тема «Характер») представляють самі студенти-акцентуанти, які перед цим провели самодіагностику, визначили власну акцентуації (її), обробили додатковий матеріал з означеної теми. Стислий огляд студентами гендерних теорій органічно «вплітається» у процес лекції на тему «Гендерні та статеві відмінності».

Слід зазначити, що така робота з науковим матеріалом викликає утруднення. Причини цього вбачаємо у відсутності системної роботи щодо розвитку критичного мислення (використання різних операцій і способів, об'єктивного оцінювання інформації), перевага кліпового мислення (нездатність знаходити основну думку, орієнтир тільки на опірні слова), нездатність працювати з науковими текстами).

Тому додатково використовується друга складова контекстного навчання - імітаційна модель.

Імітаційна модель – сконструйовані на основі теоретичної інформації життєві ситуації, що потребують аналізу та прийняття рішень. Одиниця роботи – предметна дія практичного перетворення тих ситуацій, що імітуються. Запроваджується у вигляді ділових, рольових, навчаючих ігор, брейнстормінгів, вирішення задач з некоректно представленою інформацією, задач-парадоксів, складання покрокових інструкцій (наприклад, «Як покращити механізм запам'ятовування англійських слів»). На жаль, все більше скорочення годин з курсів психології (особливо на неспеціалізованих факультетах) не надає достатньо можливостей для якісного впровадження цієї моделі. Частково її можна реалізувати лише на практично-семінарських заняттях. Крім того, у вишах повністю відсутня можливість проводити ПРОсемінари, на яких студенти готуються до самостійної роботи у науці. У цю роботу включається підготовка студентів до роботи з інформаційними джерелами, навчання навичкам вибору основної інформації, стислого запису тез, конспектування, складання планів, проведення презентацій, дискусій тощо.

Для підготовки до практичних занять студенти отримують завдання знайти відповідну інформацію (наприклад, з тем «Теорії рис особистості», «Теорії розвитку», «Властивості нервової системи» тощо) не взагалі, а відповідно до плану: автор матеріалу (орієнтуватися потрібно на провідних класиків психологічної науки, сучасних вітчизняних дослідників); назва джерела (підручник, сайт, розділ); стислий виклад суті матеріалу; основна думка автора; цінність цієї інформації у реальному житті; рефлексія (доповідача, слухачів) щодо якості поданого матеріалу.

Обов'язковою умовою є чітка визначеність часу доповіді (стислість) та здатність доповідача відповідати на питання аудиторії. Практикуємо роботу студентів у парах, під час якої один одному подає Інтернет-матеріал, обов'язково розбираються незнайомі слова-терміни, заповнюється таблиця з розділами: автор, назва Інтернет-джерела; що нового дізнався з цього джерела, які факти є значущими; наскільки сучасним, цікавим, корисним є цей матеріал, чому.

Значно простіше та цікавіше на основі почутого студентам розробляти власний опірний конспект. Досить вдалим вважаємо створення ментальних карт, це сприяє більш глибокому розумінню наукових термінів, активізує асоціативне мислення.

Соціальна модель дозволяє формування соціальної компетентності при безпосередній участі у життєвих ситуаціях з наступним фітбеком. Одиниця роботи – вчинок. Запроваджується у вигляді «десантів» у проблемне середовище, колективних творчих справ, діяльності за принципом «кожен вчить кожного», коуч-навчочок, випуску інформаційних вісників (умовна розробка сайтів) для обміну досвідом.

Тобто, знайдений у безмежному Інтернет-середовищі матеріал з теми практично-семінарського заняття, не просто вербалізується у байдужій до монотонного читання аудиторії. Він *вибирається* студентом за критеріями: автор, джерело, суть матеріалу, опірні терміни, корисність інформації для практичної діяльності; *презентується* стисло, чітко та зрозуміло; *перевіряється* здатністю

орієнтуватися у матеріалі, відповісти на питання; *пов'язується* з практичною діяльністю; *апробується* під час наступної педагогічної практики.

Узагальнюючи, слід зазначити наступне. Реалізація семіотичної моделі передбачає грамотний пошук інформації щодо досліджень з проблеми, представлення цих матеріалів у стислому, максимально інформаційному зрозумілому, логічному вигляді. Імітаційна модель дозволяє скласти покрокову інструкцію для проведення досліджень, моделювання ситуацій. І, нарешті, соціальна модель дозволяє провести дослідження, представити його результати у вигляді статті, курсової, освітньо-кваліфікаційної робіт, виступу на різноманітних наукових форумах.

Важливо також розвивати рефлексивний досвід студента (у вигляді фітбеку), що забезпечує усвідомлення та перетворення власного досвіду шляхом його переосмислення. Студент повинен не тільки знайти та переробити необхідний науково-теоретичний матеріал, а й засвоїти його суть. Засвоєння - це перетворення матеріалу у форму індивідуальної діяльності, в здатність упроваджувати його при вирішенні професійних задач.

Висновки. Використання Інтернет-джерел у описаному вигляді – це спроба вплинути на кліпове мислення студентів, розвиток його потенційних можливостей. Такий вид діяльності сприяє проникненню у сутність предмету, досягнення мети, яка у майбутньому покращить якість професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Азаренок Н. В. Клиповое сознание и его влияние на психологию человека в современном мире // Материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С. Л. Рубинштейна. – Психология в современном мире. – Том 5 / Отв. редактор А. Л. Журавлев. – Москва : Институт психологии РАН, 2009. – С. 110
2. Вербицкий А. А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе / А. Вербицкий. [Электронный ресурс] // Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/Контекстное_обучение
3. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів 10(11) класів / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко, І. О. Баранова. – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. – 192 с.
4. Семеновских Т. В. Клиповое мышление – феномен современности / Т. В. Семеновских [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://jarki.ru/wpress/2013/02/18/3208/>
5. Фрумкин К. Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста / К. Г. Фрумкин [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://nounivers.narod.ru/ofirs/kf_clip.htm
6. Michael S. Rosenwald. Serious reading takes a hit from online scanning and skimming, researchers say [Электронный ресурс] / M. Rosenwald Режим доступа: www.washingtonpost.com Published: April 7, 2014
7. Siegle D. Six uses of the internet to develop students's gifts and talents \ Gifted Child Today, 2005/ - Vol.3 - №22/